A KULTÚRHARC KÉPLETE

Békés Márton: *Kulturális hadviselés. A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2020. 420 oldal, 3100 Ft

„Mindaz, ami valóban szellem, ami tény szerint a realitást tükrözi vissza, ezer úton és kerülőúton hatalommá válik. A szellem megejti a hatalmat." Ezeket a szavakat nem az idealizmus védelmezői írták le – önmaguk megnyugtatása céljából, hanem a harci indulattól és a hatalmi erény lendületétől áthatott államférfit és a politikai filozófust is mint a „valóság emberét" dicsérő Valeriu Marcu, a legvaskosabb politikai realizmus talaján állva. Ha ezzel a szemmel olvassuk sorait, még mélyebb benyomást keltő választ kapunk a kérdésre, hogy miképpen járják át egymást a kultúra és a politika erői, s milyen alakban várakoznak a politikum előterében azok a szellemi tényezők, amelyek segítségével kulturális hegemóniát lehet építeni. A kérdés ebben a formában nagyjából már azóta foglalkoztatja a politikai gondolkodókat, mióta a szellem és a test, valamint a spirituális és a politikai szféra között egyáltalán hajlandóak vagyunk éles különbséget tenni, sőt e két „világot" dichotomizálni. Milyen viszonyban áll tehát a kultúra és a politika?

Békés Márton *Kulturális hadviselés* című könyve is ezzel a kérdéssel foglalkozik, vagyis a magyar nyilvánosságban eredetinek számító megközelítése szerint nem a hatalom kultúrájával, ami Kornis Gyula megfogalmazása szerint különben is „senyvedt művirág" csupán, hanem a kultúra hatalmával. A kötetben megjelent írások ugyan a 2010-es évek második felében „kirobbant" – valójában csupán a közéleti tudatosság szintjére emelt – magyar kultúrharcra reflektálnak, az ugyanakkor már az első fejezettől kezdve világos, hogy a kultúráról nem politikai mellékhadszíntér gyanánt lesz szó, és a hazai diskurzustól elütő módon nem a kultúrafinanszírozás elosztási kérdései érdeklik a szerzőt, hanem egy sajátos szellemi miliő kialakítása, mégpedig a konzervatív kulturális hegemónia megteremtése. Ezt a törekvést a szerző már 2017 nyarán meghirdette a magyar jobboldal immár hagyományos találkozóhelyének számító tihanyi Tranzit Fesztiválon. Az egy évvel később kiáltványként is megjelent metapolitikai program öt pontja tehát kezdetben a „tihanyi jobboldal" (Hegedűs Zoltán) közösségének szólt, de a szöveg csakhamar a kultúrharcot övező diskurzus meghatározó referenciapontjává is vált.

A *Tihanyi tézisek* éppúgy tükrözik a 2020-as évekbe átlépő magyar jobboldal érzésvilágát, problématudatát és törekvéseit, mint Lánczi András 2002-es – és érvényéből mit sem vesztő (sőt) – *Konzervatív kiáltvány*a tette majd' két évtizeddel korábban. A két manifesztumra minden további nélkül tekinthetünk a politikai és metapolitikai folytonosság bizonyítékaként. Ilyen a posztkommunista állapotból fakadó konzervatív paradoxon tudatosítása, a politikainál mélyrehatóbb kulturális rendszerváltás törekvése és a saját mérce felállításának igénye. Ezek a jobboldali toposzok jelzik, hogy milyen szélesebb kontextusban értelmezhetőek a könyv állításai. A tisztán történeti, leíró jellegű, illetve a kulturális hegemónia elméletével foglalkozó részek nem feledtetik ezt az értelmezési keretet és azt a világosan meghatározott célt, amelynek szerepük alárendelődik. Ez a posztkommunista politikai rendszerből kibontakozott liberális hegemóniastruktúrák lebontása és egy konzervatív korszak kulturális miliőjének kialakítása Magyarországon. Antonio Gramsci szóhasználatával élve ez a cél a kulturális hegemónia egyik fajtájának elpusztítását jelenti, s helyette egy másik megteremtését.

A szerző már viszonylag hamar, a könyv elején kitér a jobboldali gramsciánusok és baloldali schmittiánusok jelenségére, jelezve azt, hogy a metapolitikai elméletek ugyanolyan gátlástalanul merítenek egymásból, mint a katonai doktrínák. Az ellenségesség rendkívül intenzív kölcsönös tanulást feltételez, és mint tudjuk,

a stratégia nem jogdíjköteles műfaj. A könyvben szereplő képlet szerint tehát „SCHMITT + GRAMSCI = GYŐZELEM". Akik a megértés igénye nélkül, pusztán azért foglalkoznak ezekkel a politikai gondolkodókkal, hogy elítélhessék őket, azok most végre egyesült erővel értetlenkedhetnek és vállt vállnak vetve méltatlankodhatnak! De Gramsci éppúgy nem a '68-asok szellemi keresztapja, ahogy Schmitt sem intézhető el a Harmadik Birodalom koronajogászaként. Életművük fölött a legszörnyűbb kultúraellenes jólértesültség ül tort, és csak remélhetjük, hogy a kötet provokációtól sem mentes fenti képlete segít fellazítani ezt a zárt mentalitást. Carl Schmitt gondolkodásmódja a világnézeti és politikai semlegesítés, tehát a súrlódásmentesen megvalósított liberális hegemónia ellenszere. Antonio Gramsci hegemóniaelmélete pedig a kulturális önazonosság és a szellemi függetlenség kivívásának ugyancsak antiliberális eszköze. „Schmitt baloldali és Gramsci jobboldali olvasata – írja Békés Márton –, olyan keresztkapcsolatot hoz létre, ami a globalizáció politikai és kulturális gyakorlatát két oldalról szorongatja."

Nem a kultúra politikai instrumentalizációjáról van tehát szó, de nem is a politika autonómiájának értelmiségi elvitatásáról. A könyv olvasásával a politika és a kultúra sajátos jelentőségét tudatosíthatjuk, hiszen itt egyik tényező sem oltja ki a másikat. Az egyetlen magától értetődően ellenséges hegemóniagépezet a jobb- és baloldal számára ugyanaz. A politikát technicizáló, a személyes döntés és felelősség személyességét intézményekbe csatornázó progresszív liberalizmus, amely a közösség egységét fenntartó erők gyengítésével minden lehetséges ellenállás lehetőségét szisztematikusan gyengíti. Nincs és nem is lehetséges ma olyan lázadás, amely a legelső pillanattól fogva ne kerülne szembe a kritika és ellenállás nyelvét lefegyverző uralkodó ideológiával, erőtlen és céltalan minden ellenállás, amely nem a politikai gondolkodást ártalmatlanná tevő progresszív liberalizmussal száll szembe. Ez az, amit a baloldal ködösen „a" rendszernek nevez és ugyancsak ez az, amit a jobboldal a kulturális dekandencia tüneteiben próbál megragadni. A baloldal a társadalmi igazságtalanságokat elfedő rendszerszerű depolitizálással szemben sürget hatékony ellenhatalmat, a jobboldal pedig a konkrét, természetes közösségek kulturális önazonosságáért száll síkra. A baloldali schmittiánusok és jobboldali gramsciánusok (csak a két legegyértelműbb példát említve ezekre: Chantal Mouffe és Alain de Benoist) évtizedek óta ható munkássága jelzi, hogy a kulturális hadviselés fenti képlete nem a csapongó képzelet szüleménye, hanem valóságos tendenciákat vesz alapul.

A *Kulturális hadviselés* központi mondanivalója, hogy a kultúrában, a diszkurzív küzdelemben elfoglalt hídfőállások stratégiai szerepe nélkül, a politikai taktikázás csak ideig-óráig tartó sikereket eredményezhet. Az eszméket és értékrendi kérdéseket mellőző technokrata gondolkodásmód nyomában tehát már rövid távon is bukás jár, míg az elméleti megalapozás, a kulturális áthatás, narratívaképzés hosszú távon korszakos jelentőségű áttörést hozhat. Ennek az állításnak – különösen a nagy narratívák iránti általános bizalmatlanság közepette – felrázó hatása lehet a „realista" jobboldal számára, amely állandóan éppen arra a feladatra összpontosít, amely a politikai napirendet aktuálisan meghatározza. A politika diszkurzív térben zajlik, ezért a szimbólumok és elbeszélések, a sokáig oly mostohán kezelt könyvek és az elhanyagolt találkozások fontosságára programszerűen fel kell hívni a figyelmet. A könyv ezt teszi, amikor a politikai nyelvben és gondolkodásban elérendő önrendelkezést tűzi ki célul. Bátor állásfoglalásokra szólít fel és szuverén állításokat tesz. A kötetet kézbe véve az olvasó meggyőződhet arról, hogy ha két kezünkön meg is számolhatjuk azokat, akik a kortárs magyar nyilvánosságban – Odo Marquard kifejezésével élve – nem szenvednek „narratív csontritkulásban", a szerző mindenesetre közéjük tartozik. Azzal, hogy olvassuk, már el is hagytuk a gondolkodás kényelmes fedezékeit, kiléptünk a nyílt harctérre, fogalmakat kerítettünk be és figyelmünk puszta mozgásával részt vettünk egy csendes műveletben.

Ez a könyv a szellem lefegyverzése ellen íródott, ezért célját nem akkor éri el, ha „ízlésesen" egy kávéscsésze mellé helyezik és lefotózzák, töretlen gerinccel a dohányzóasztalon pihentetik, ide-oda rakosgatják, míg el nem lepik a papírhalmokban érkező sürgető tennivalók. A könyveknek megvan a maguk sorsa – Jünger kiegészítése szerint pontosan olyan végzetességgel, ahogy a lövedékeknek. Ennek a könyvnek az a sorsa, hogy használják.

Czopf Áron